

УДК 341.1:341.645

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.60>

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА І ПРАКТИКА ЄСПЛ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ТЛУМАЧЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

Литвин О.П.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного і кримінального права

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ORCID: 0000-0002-7916-1098

Литвин О.П. Верховенство права і практика ЄСПЛ в Україні: проблеми правового тлумачення та використання в судовій практиці.

У статті досліджено вплив практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) на розвиток стандартів верховенства права у правовій системі України. Аналізується, як практика Суду сприяє формуванню правової культури, орієнтованої на реальне забезпечення прав і свобод людини, а також як впровадження стандартів ЄСПЛ впливає на зміцнення принципу верховенства права на різних рівнях правозастосування. Особливу увагу приділено проблемам правового тлумачення рішень ЄСПЛ українськими судами, їх неоднорідному застосуванню та викликам, які виникають на цьому шляху. Верховенство права розглядається у статті не лише як загальне конституційне положення, а як динамічний процес, що розвивається під впливом європейських стандартів. Підкреслено, що практика ЄСПЛ відіграє важливу роль у наповненні цього принципу реальним змістом, зокрема через формування вимог до правової визначеності, пропорційності втручання у права людини, забезпечення ефективного правового захисту та справедливості судового процесу. Детально проаналізовано ключові проблеми, з якими стикається національна судова система при тлумаченні та застосуванні рішень ЄСПЛ. До таких проблем віднесено фрагментарний підхід до використання практики Суду, відсутність єдиної методології її аналізу, мовні бар'єри та недостатню правову культуру серед суддів. Зазначено, що практика використання рішень ЄСПЛ у судах першої та апеляційної інстанцій в Україні залишається нерівномірною та потребує подальшого вдосконалення. Разом із цим окреслено позитивні тенденції: зростання рівня зацікавленості суддів у використанні практики ЄСПЛ, активна роль Верховного Суду України у формуванні методичних орієнтирів, зусилля Національної школи суддів щодо навчання правників стандартам ЄСПЛ. Підкреслено значення створення єдиної цифрової платформи для роботи з практикою Суду, розроблення чітких методичних рекомендацій, а також необхідність системного підходу до навчання суддів і правників роботі з рішеннями ЄСПЛ. Зроблено висновок, що подальше ефективне використання практики ЄСПЛ українськими судами є ключовою умовою для розвитку правової держави в Україні. Інтеграція європейських стандартів у національне правозастосування не лише сприятиме більш якісному захисту прав людини, а й забезпечить зміцнення верховенства права як реального принципу, що визначає зміст і практику функціонування української правової системи.

Ключові слова: верховенство права, Європейський суд з прав людини, практика ЄСПЛ, тлумачення судових рішень, правозастосування, правова культура, правова визначеність, пропорційність, правова держава, євроінтеграція.

Lytvyn O.P. Rule of law and the ECtHR practice in Ukraine: problems of legal interpretation and application in judicial practice.

The article examines the impact of the case law of the European Court of Human Rights (ECtHR) on the development of the rule of law standards in Ukraine's legal system. It analyses how the Court's practice contributes to shaping a legal culture focused on the effective protection of human rights and freedoms, and how the implementation of ECtHR standards strengthens the rule of law at various levels of legal application. Special attention is paid to the problems of legal interpretation of ECtHR judgments by Ukrainian courts, their inconsistent application, and the challenges arising in this context. The rule of law is considered in the article not merely as a general constitutional principle but as a dynamic process evolving under the influence of European standards. It is emphasized that ECtHR case law plays a significant role in giving real substance to this principle, particularly by shaping requirements for legal certainty, proportionality of interference with human rights, effective legal protection, and fair trial standards. The article provides an in-depth analysis of the key problems faced by the national judiciary

when interpreting and applying ECtHR judgments. These problems include a fragmented approach to the use of the Court's case law, the absence of a unified methodology for its analysis, language barriers, and an insufficient level of legal culture among judges. It is noted that the practice of applying ECtHR case law in the courts of first and appellate instances in Ukraine remains uneven and requires further improvement. At the same time, positive trends are identified: growing interest among judges in using ECtHR case law, the active role of the Supreme Court of Ukraine in developing methodological guidance, and the efforts of the National School of Judges in training legal professionals in ECtHR standards. The importance of creating a unified digital platform for working with the Court's case law, developing clear methodological recommendations, and adopting a systematic approach to training judges and legal practitioners in handling ECtHR judgments is emphasized. The article concludes that the further effective use of ECtHR case law by Ukrainian courts is a key condition for the development of the rule of law in Ukraine. Integrating European standards into national legal practice will not only enhance the protection of human rights but also strengthen the rule of law as a genuine guiding principle shaping the content and practice of Ukraine's legal system.

Key words: rule of law, European Court of Human Rights, ECtHR case law, interpretation of judicial decisions, legal application, legal culture, legal certainty, proportionality, rule-of-law state, European integration.

Постановка проблеми. У сучасному демократичному суспільстві принцип верховенства права має виняткове значення для забезпечення ефективного функціонування держави та захисту прав і свобод людини. Для України, яка обрала шлях європейської інтеграції та формування правової держави, утвердження цього принципу є не просто формальною вимогою, а стратегічним завданням. Особливого значення набуває інтеграція практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у національну правову систему, адже саме ця практика конкретизує зміст і вимоги верховенства права у європейському правовому просторі. Рішення Суду виступають важливим дороговказом для національних судів, допомагаючи забезпечити належний рівень правової визначеності, дотримання принципу пропорційності, справедливого судового розгляду та рівності перед законом.

Разом з тим процес впровадження стандартів ЄСПЛ у правову практику України супроводжується низкою проблем. З одного боку, Верховний Суд та Конституційний Суд України дедалі частіше звертаються до практики ЄСПЛ у своїх рішеннях. З іншого – на рівні судів першої та апеляційної інстанцій спостерігається фрагментарність та недостатня послідовність у використанні рішень Суду. Відсутність єдиної методології тлумачення практики ЄСПЛ, мовний бар'єр, правовий формалізм і недостатній рівень правової культури залишаються суттєвими викликами для забезпечення реального верховенства права в Україні.

Метою дослідження є аналіз ролі практики ЄСПЛ у розвитку стандартів верховенства права в Україні, дослідження ключові проблеми правового тлумачення та використання цієї практики в судовій діяльності, а також визначення напрямів удосконалення правозастосовної практики з метою зміцнення верховенства права у вітчизняній правовій системі.

Стан опрацювання проблематики показує, що Питання взаємозв'язку принципу верховенства права та практики ЄСПЛ вже привертала увагу як українських, так і зарубіжних науковців. У межах національної правової доктрини цю тематику досліджували Баймуратов М., Гультай М., Гаврилюк О., Кучук А., Хотинська-Нор О., Печена Т., Мігашко В., Соболев О., Чорномаз О., а також інші автори. Їхні наукові напрацювання створили ґрунтовне теоретичне підґрунтя для аналізу сучасних тенденцій і викликів у сфері впровадження стандартів ЄСПЛ у національне правосуддя. Проте динамічний розвиток правової системи України та актуалізація питань євроінтеграції потребують подальшого поглиблення цього дослідження, з урахуванням новітніх практичних проблем і викликів.

Виклад основного матеріалу. У демократичному суспільстві принцип верховенства права – це не просто красива декларація, а реальна основа правового порядку. Його суть полягає у підпорядкуванні державної влади праву, рівності всіх перед законом, гарантуванні прав і свобод людини та забезпеченні їх ефективного захисту. Іншими словами, верховенство права означає, що право має діяти не лише на папері, а й у житті кожної людини.

В Україні цей принцип закріплено у статті 8 Конституції як одна з базових засад державного устрою. Водночас його зміст формується не лише національними актами, а й під впливом міжнародної практики, передусім практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) [1]. Завдяки рішенням України стати учасницею Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та активній взаємодії з ЄСПЛ цей принцип отримав додаткові імпульси для розвитку.

ЄСПЛ неодноразово наголошував, що верховенство права є наріжним каменем демократичного суспільства [2]. Його практика деталізує цей принцип, розкриваючи його крізь призму таких вимог, як правова визначеність, заборона свавілля з боку держави, дотримання пропорційності втручан-

ня у права особи, ефективність правових засобів захисту, право на справедливий суд та рівність перед законом. Для України це має особливе значення. Протягом тривалого часу у правовій системі нашої держави переважав правовий формалізм, а права людини часто поступалися перед так званим «державним інтересом». Сьогодні, у процесі європейської інтеграції, Україна має завдання не лише проголосити верховенство права, а й забезпечити його реальне втілення відповідно до стандартів ЄСПЛ. У своїх рішеннях щодо України Суд неодноразово звертав увагу на ситуації, які суперечать цим стандартам. Серед них – нечіткість окремих законів, надмірне або непропорційне втручання у права особи, проблеми з доступом до справедливого суду, неефективність виконання судових рішень. При цьому кожне таке рішення ЄСПЛ є не лише критикою, а й джерелом цінних орієнтирів для удосконалення національної правової системи. Важливо пам'ятати, що верховенство права не є статичною конструкцією. ЄСПЛ наголошує на необхідності постійної адаптації правової системи держав до нових стандартів захисту прав людини. У цьому контексті практика Суду для України слугує джерелом живого права, що допомагає національним судам ухвалювати справедливі та збалансовані рішення.

Сьогодні вже неможливо розглядати верховенство права в Україні поза контекстом практики ЄСПЛ. Завдяки цій практиці українські суди отримують можливість не просто застосовувати національні норми, а й орієнтуватися на європейські стандарти прав людини [3]. Цей процес розпочато і він має бути сталим. Його успішна реалізація залежить від послідовної роботи судової системи та формування правової культури, в якій верховенство права стане реальним орієнтиром для правозастосування.

Водночас важливо глибше усвідомити, яку саме роль відіграє практика Європейського суду з прав людини у розвитку стандартів верховенства права в Україні. Адже мова йде не лише про загальні ідеї, а про конкретні правові орієнтири, які допомагають національним органам влади і судам адаптувати свою діяльність до вимог сучасного європейського правопорядку. Практика Суду має надзвичайно важливе значення для формування стандартів верховенства права як у загальноєвропейському контексті, так і у внутрішній правовій системі України. Суд не обмежується тлумаченням положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Він допомагає державам-учасницям конкретизувати принципи правової держави та адаптувати їх до викликів сучасного життя.

Практика Європейського суду з прав людини має надзвичайно важливе значення для формування стандартів верховенства права не лише у загальноєвропейському правовому просторі, а й у правовій системі України [4]. Суд не обмежується тлумаченням положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Він допомагає державам-учасницям конкретизувати принципи правової держави та адаптувати їх до викликів сучасного життя.

Верховенство права у розумінні ЄСПЛ – це більше, ніж дотримання формальної законності. Це насамперед правова визначеність, заборона свавілля, дотримання принципу пропорційності, ефективність правового захисту та справедливість судового процесу. У своїй практиці Суд наголошує, що ці складові є фундаментом демократії та умовою, за якої права людини мають реальний, а не декларативний характер. Відтак кожна держава, що підписала Конвенцію, повинна інтегрувати ці стандарти у свою правову систему. Для України це завдання особливо актуальне на тлі євроінтеграційного курсу. Після приєднання до Ради Європи Україна взяла на себе зобов'язання дотримуватися стандартів ЄСПЛ. Хоча за традицією романо-германської правової сім'ї практика Суду не вважається офіційним джерелом права, її вплив на правовий розвиток є очевидним [4, с. 119–122]. Сьогодні судді все частіше спираються на рішення ЄСПЛ при тлумаченні національних норм, а законодавець враховує рекомендації Суду під час розроблення нових законів. Одним з найважливіших напрямів впливу практики ЄСПЛ є забезпечення правової визначеності. Суд неодноразово вказував на те, що нечіткі або суперечливі закони створюють ризики свавілля та порушують права людини. Такі зауваження стосувалися різних сфер – від кримінального права до процедури виконання судових рішень. Під впливом цих рішень український законодавець був змушений переглянути низку нормативно-правових актів, щоб гарантувати громадянам більше правової визначеності та передбачуваності.

Значну роль практика Суду відіграє також у формуванні стандартів справедливого судового процесу. У своїх рішеннях ЄСПЛ неодноразово фіксував проблеми в Україні, пов'язані з неупередженістю судів, надмірною тривалістю провадження та обмеженим доступом до правосуддя [5, с. 2–5]. Ці зауваження стали поштовхом для реформування судової системи, оновлення процесуального законодавства та зміцнення гарантій суддівської незалежності. Важливі зміни торкнулися й інших сфер. Наприклад, у справах щодо захисту власності, права на приватне життя, свободи вираження поглядів та свободи об'єднання практика ЄСПЛ стала орієнтиром для національних органів влади. Рішення у справах «Зеленчук і Цицюра проти України», «Андрушко проти України»,

«Серков проти України» чітко показали, як мають застосовуватися принципи пропорційності та недопущення свавілля у правовідносинах між державою і громадянами. Особливої уваги заслуговує формування судової практики у дусі принципу пропорційності. Українські суди поступово навчаються оцінювати, чи було втручання у права особи необхідним у демократичному суспільстві та чи відповідало воно легітимній меті. Хоча досягти єдності у цьому питанні поки що не вдалося, поступ вже є очевидним. Велику роль у просуванні стандартів ЄСПЛ відіграють Верховний Суд та Конституційний Суд України [6, с. 184–188]. Вони дедалі частіше цитують правові позиції Суду та використовують їх як основу для власних висновків. Це створює позитивний прецедент для судів нижчих інстанцій і сприяє поширенню європейських стандартів правосуддя по всій країні.

Практика ЄСПЛ допомагає державі інакше поглянути на якість власного законодавства та правозастосування. Аналіз рішень Суду дозволяє виявити системні проблеми і визначити пріоритети для подальших реформ. Завдяки цьому практика ЄСПЛ не лише спрямовує розв'язання конкретних справ, а й стимулює еволюцію правової системи України у бік утвердження справжнього верховенства права.

Роль практики ЄСПЛ у розвитку стандартів верховенства права в Україні є надзвичайно важливою [7, с. 110–130]. Вона допомагає нашим судам і законодавцю формувати правову систему, де права людини дійсно мають пріоритет, а правосуддя відповідає найкращим європейським зразкам. Цей процес триває, і подальша його успішна реалізація залежить від послідовності судової практики, якості правового навчання та сталого політичного прагнення України залишатися на шляху до правової держави.

Водночас ефективне впровадження стандартів ЄСПЛ неможливе без належного розуміння їх змісту та правильного тлумачення у національному правозастосуванні. Саме на цьому етапі виникає чимало викликів, з якими щодня стикаються українські суди. Попри значний прогрес у впровадженні стандартів ЄСПЛ у правову систему України, на практиці суди досі зустрічають низку проблем щодо правильного розуміння і тлумачення рішень Суду. Це ускладнює ефективне застосування європейських стандартів прав людини на національному рівні й уповільнює процес утвердження верховенства права.

Попри значний прогрес у впровадженні стандартів ЄСПЛ у правову систему України, на практиці суди досі стикаються з низкою проблем щодо правильного розуміння і тлумачення рішень Суду. Це ускладнює ефективне застосування європейських стандартів прав людини на національному рівні й уповільнює процес утвердження верховенства права.

Однією з найбільш очевидних проблем є фрагментарність підходу до використання практики ЄСПЛ. Досить часто українські суди обмежуються формальним цитуванням окремих положень з рішень Суду, не занурюючись у їхній змістовний і концептуальний контекст [8, с. 232–251]. У результаті правові позиції ЄСПЛ застосовуються вибірково, без належного урахування їх системного значення та взаємозв'язку з іншими принципами правосуддя. Це призводить до того, що навіть у справах зі схожими фактичними обставинами судова практика може суттєво відрізнятись. Ще однією суттєвою проблемою є відсутність єдиної методології аналізу і тлумачення рішень ЄСПЛ. На сьогодні кожен суддя фактично самостійно обирає підходи до використання рішень Суду у своїй практиці. Це створює ризики суб'єктивного трактування, а також правової невизначеності для учасників процесу. Відсутність чітких загальнообов'язкових рекомендацій або методичних матеріалів щодо застосування практики ЄСПЛ ускладнює забезпечення єдності правозастосовної практики. Проблеми також пов'язані з мовними бар'єрами. Значна частина рішень ЄСПЛ доступна лише англійською або французькою мовами. Хоча переклади окремих рішень поступово з'являються, їх якість і повнота не завжди відповідають потребам судової практики. Судді змушені працювати з неофіційними або фрагментарними перекладами, що ускладнює точне розуміння правових позицій Суду. Крім того, перекладені тексти часто не передають усіх нюансів англійського чи французького оригіналу, що може призводити до спотворення сенсу. Варто також зазначити, що в українській правовій культурі досі існує стійка тенденція до формалізму. Багато суддів сприймають практику ЄСПЛ як додатковий, факультативний аргумент, а не як обов'язковий стандарт, що має інтегруватися у правову систему. Це спричиняє ситуацію, коли практика ЄСПЛ використовується лише для підтвердження вже сформованої правової позиції суду, а не для її осмислення та коригування у відповідності до європейських стандартів. Проблеми правового тлумачення рішень ЄСПЛ поглиблюються і через недостатню увагу до еволюційного характеру практики Суду. ЄСПЛ розглядає Конвенцію як «живий інструмент», що розвивається відповідно до потреб часу. Проте українські суди не завжди відстежують актуальні тенденції у практиці Суду, часто спираючись на застарілі рішення, не беручи до уваги зміну підходів або нові правові позиції. Це може призводити до відставання національної судової практики від сучасного рівня захисту прав людини у європейському просторі. Особливої уваги потребує питання правової освіти та підвищення кваліфікації суд-

дів. На жаль, у програмах підготовки майбутніх правників практика ЄСПЛ недостатньо представлена [9]. Багато випускників юридичних факультетів мають лише загальне уявлення про рішення Суду, без глибокого розуміння їх змісту та значення для національної правової системи. Це, своєю чергою, впливає на правосвідомість молодих суддів і юристів, які вступають до правозастосовної діяльності. Навіть на етапі підвищення кваліфікації суддів не завжди приділяється належна увага методиці аналізу та застосування рішень ЄСПЛ.

Можна констатувати, що українська судова система ще перебуває у процесі навчання правильному і послідовному використанню практики ЄСПЛ. Для подолання існуючих проблем необхідно розробити чіткі методологічні рекомендації, створити якісну систему офіційних перекладів, забезпечити системне навчання суддів і правників роботі з практикою Суду. Лише за умови такого комплексного підходу можна очікувати, що стандарти ЄСПЛ будуть ефективно і повноцінно інтегровані у національну правозастосовну практику.

Використання практики Європейського суду з прав людини у судовій практиці України поступово стає невід'ємною частиною процесу здійснення правосуддя [10]. За останні роки можна спостерігати позитивну динаміку: судді дедалі частіше звертаються до рішень Суду не лише для формального посилання, а й для обґрунтованого застосування європейських стандартів у своїх рішеннях. Водночас цей процес залишається складним і неоднорідним, що зумовлює потребу у системному аналізі існуючих викликів та визначенні шляхів їх подолання.

Один із ключових викликів – забезпечення єдності і послідовності використання практики ЄСПЛ на різних рівнях судової системи [11, с. 74–80]. Хоча Верховний Суд України у своїх рішеннях демонструє високу якість застосування рішень ЄСПЛ і фактично формує певні методичні орієнтири для судів нижчих інстанцій, на практиці у судах першої та апеляційної інстанцій спостерігається значна варіативність підходів. В одних справах рішення ЄСПЛ застосовуються глибоко і послідовно, в інших – обмежуються поверхневим цитуванням або взагалі ігноруються. Така ситуація створює правову невизначеність і підриває довіру до судової системи. Ще одним важливим викликом є забезпечення якісного методичного та інформаційного супроводу для суддів. Незважаючи на те, що Верховний Суд та Національна школа суддів України здійснюють значну роботу з популяризації і аналізу практики ЄСПЛ, не всі судді мають доступ до актуальної та повної інформації про зміст рішень Суду та їх розвиток [12, с. 63]. Відсутність єдиної інтегрованої платформи з офіційними перекладами рішень, коментарями та узагальненнями ускладнює їх повноцінне використання у правозастосовній діяльності. Не менш суттєвим викликом залишається питання формування належної правової культури. Як показує практика, для ефективного застосування стандартів ЄСПЛ недостатньо лише знання окремих рішень чи механічного їх використання. Потрібно розвивати ціннісний підхід до права, за якого права і свободи людини справді сприймаються як найвища соціальна цінність. Це вимагає змін у правовій освіті, підготовці суддів, у загальній філософії правозастосування.

Попри зазначені проблеми, перспективи подальшого розвитку використання практики ЄСПЛ у судовій практиці України є досить обнадійливими. Насамперед варто відзначити поступове зростання рівня правової культури і професійної підготовки суддів, зокрема завдяки зусиллям Національної школи суддів та різноманітним міжнародним навчальним програмам. Відчутним є також зростання зацікавленості правничої спільноти у вивченні і дослідженні практики ЄСПЛ. У найближчій перспективі особливого значення набуває створення єдиної цифрової платформи для роботи суддів з практикою ЄСПЛ, яка б включала офіційні переклади, аналітичні матеріали та приклади найкращої практики. Важливим є також вдосконалення методичних рекомендацій для суддів, які б допомагали правильно і послідовно застосовувати стандарти Суду у різних категоріях справ. Крім того, необхідно розвивати співпрацю між національними судами та органами, що представляють Україну у справах перед ЄСПЛ, для забезпечення кращого розуміння актуальних тенденцій у практиці Суду та своєчасного врахування їх у національній судовій практиці.

Висновки. Аналіз взаємодії української правової системи з практикою Європейського суду з прав людини дає підстави стверджувати, що вплив цієї практики на розвиток стандартів верховенства права в Україні є надзвичайно вагомим і конструктивним. Рішення ЄСПЛ стали важливим дороговказом для національних судів, допомагаючи не лише розширити розуміння змісту прав людини, а й сформувати правову культуру, орієнтовану на забезпечення їх реального захисту. Верховенство права сьогодні дедалі частіше розглядається українськими судами не як формальна засада, а як реальний механізм захисту гідності людини та забезпечення справедливого правосуддя. Водночас на цьому шляху залишається чимало викликів. Однією з ключових проблем є відсутність єдиної методології тлумачення і застосування практики ЄСПЛ. Фрагментарність підходів, поверхове цитування рішень Суду без урахування їх системного контексту, недостатня увага до еволюційного характеру практики ЄСПЛ – усе це уповільнює процес повноцінної інтеграції єв-

ропейських стандартів у національне правозастосування. Суттєво ускладнює ситуацію й мовний бар'єр та відсутність єдиної платформи для роботи суддів з практикою ЄСПЛ. Разом з тим наявний позитивний досвід демонструє, що українські суди здатні рухатися у напрямі якіснішого використання практики ЄСПЛ. Верховний Суд України та Конституційний Суд України вже сьогодні задають стандарти у цій сфері, демонструючи зразки глибокого і змістовного застосування рішень Суду у своїх постановах. Важливу роль відіграють також освітні й навчальні ініціативи для суддів та правників.

Для того щоб процес впровадження практики ЄСПЛ був справді ефективним, необхідно вжити низку конкретних заходів. Насамперед слід створити єдину цифрову платформу для роботи з практикою Суду, що включатиме офіційні переклади рішень, аналітичні матеріали та приклади найкращої практики. Потрібно також розробити чіткі методичні рекомендації для суддів, які б дозволили забезпечити єдність і послідовність правозастосовної практики. Не менш важливо – забезпечити системне навчання суддів і правників методології аналізу та використання рішень ЄСПЛ. Формування правової культури, орієнтованої на дотримання стандартів верховенства права у світлі практики ЄСПЛ, має стати одним із ключових пріоритетів для всієї української правничої спільноти. Лише за умови послідовної і спільної роботи суддів, законодавців, науковців та освітян можна забезпечити реальну трансформацію правової системи України у відповідності до найкращих європейських зразків. У перспективі подальше якісне використання практики ЄСПЛ українськими судами має стати не винятком, а нормою. Це дозволить не лише забезпечити ефективний захист прав і свобод людини, а й закласти міцний фундамент для побудови справжньої правової держави в Україні, що відповідає високим європейським стандартам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: з офіц. тлумач. Конституційного Суду України. К.: Ліра, 2006. 96 с.
2. Лисик В., Мельник А. Правомірне обмеження свободи вираження поглядів: міжнародно-правовий аспект. *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*. 2017. № 42. С. 182–188.
3. Цювіна Т. Принцип верховенства права у практиці Європейського суду з прав людини. *Журнал внесено до міжнародних наукометричних баз HeinOnline*. 2019. № 4. С. 373–379.
4. Сахнюк В.В. Роль та місце судового прецеденту у системі джерел національного права. *Молодий вчений*. 2017. № 1. С. 119–122.
5. Бучик А. Стандарти справедливого суду в розрізі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Віче*. 2015. № 22. С. 2–5.
6. Мігашко В. Вплив практики Європейського суду з прав людини на розвиток судової практики в Україні. *Молодий вчений*. 2019. № 2(66). С. 184–188.
7. Юровська Г. Практика Європейського суду з прав людини в рішеннях органу конституційної юрисдикції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2021. № 5. С. 110–130.
8. Dufeniuk, O. (2021). The ECHR impact on the formation of supranational and national human rights paradigm (Ukrainian context). *Ideology and Politics Journal. Universal Norms in a Time of Sovereignty*, 1(17), 232–251.
9. Білас А.І. Правоохоронна діяльність країн ЄС: порівняльно-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 12 с.
10. Потапова М.І. Проблеми застосування практики Європейського суду з прав людини у вітчизняній адвокатській діяльності та судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2020.
11. Рудик П.А. Основні міжнародно-правові та європейські стандарти у сфері правосуддя та їх вплив на забезпечення єдності судової практики. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 74–80.
12. Наливайко О.І. Порівняльно-правовий аналіз реалізації процедури імпідменту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 3. С. 61–70.